2026, Yıl/Year: 14, Sayı/Issue: 46, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi /*Date of Received: 27.07.2026*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 09.09.2026*

Sayfa /*Page: 1-9*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Prof. Dr. Metin Özarslan

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü

Öğretim Üyesi

metino@hacettepe.edu.tr

"KÖROĞLU ERZURUM RİVAYETİ" ÜZERİNDEN BAZI MÜLAHAZALAR VE "KÖROĞLU'NUN ENCAMI"NA DAİR

Öz

Köroğlu Erzurum rivayeti Hâfız Mikdat tarafından anlatılmış olup büyük bir bölümü Murat [Uraz] tarafından ve kalan bölümü ise Sırrı Numan [Bilge] ile birlikte derlenmiştir. Bu rivayet Murat [Uraz] tarafından Sırrı Numan'a verilmiştir. Sırrı Numan bu derlemeyi 1931 yılında mezuniyet tezi olarak hazırlamış ve sunmuştur. Köroğlu destanının Erzurum rivayeti 13 koldan müteşekkildir. Destanın son kolu durumundaki Gürcistan Kolu'na bağlı olarak yer alan ve Köroğlu anlatmalarında neredeyse hiç görülmeyen ve 23 beyitten oluşan "Köroğlu'nun Encamı" başlıklı kısım ilgi çekici bir manzum anlatıdır. 6 +5 hece ölçüsü ile ve fakat mesnevi tarzında tertip edilen bu manzum anlatıda Köroğlu'nun sırra kadem bastığı üzerinde durulmaktadır. Hâfız Mikdat'ın bu manzumesinden Köroğlu kırklara karışmış, Köse Kenan'ın Ardahan'a hicret etmiş, bütün beylerin her biri dağılıp yerlerine gitmiş, Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'in Dağıstan'a dayılarının yanına gitmiş, Zevcesi Tellinigâr'ın, diğer oğlu Ahmet Bey'le kızı Heno Hanım'ı alarak Erzurum memleketine gelmiş ve Ayvaz'la Kırat'ın kırklara karışmış olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu destanın Murat Uraz'ın himmetiyle ortaya çıkarıldığı da yine Hâfız Mikdat'ın ağzından ve manzum olarak ifade edilmiştir. Bu bildiride "Köroğlu'nun Encamı" başlıklı anlatıda adı anılan Murat [Uraz] dolayısıyla Köroğlu Erzurum Rivayeti adlı derleme üzerinden de kimi mülahazalar yapılacaktır. Bu mülahazalar dâhilinde

doğrudan Hâfız Mikdat [Âşık Kemal], Murat [Uraz], Sırrı Numan [Bilge], dolaylı olarak Köroğlu ölçeğindeki faaliyetleri yapan başka isimlerle ilgili ile ilgili bazı hususlara dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Erzurum, Hâfız Mikdat, Murat Uraz, Sırrı Numan, manzume

SOME CONSIDERATIONS ON THE "KÖROĞLU, ERZURUM VARIANT" AND REGARDING "THE FATE OF KÖROĞLU"

Abstract

The Erzurum variant of the Köroğlu epic was narrated by Hâfız Mikdat, with a significant portion collected by Murat [Uraz] and the remaining part compiled in collaboration with Sırrı Numan [Bilge]. This variant was handed over to Sırrı Numan by Murat [Uraz], who subsequently prepared the collection as his graduation thesis and submitted it in 1931. The Erzurum variant of the Köroğlu epic consists of 13 branches (*kol*). Positioned as an appendage to the final branch, the Georgia Branch (*Gürcistan Kolu*), lies a 23-couple/verse poetic narrative titled "Köroğlu'nun Encamı" (The Fate of Köroğlu), a fascinating yet rarely encountered piece in Köroğlu traditions. Composed in the 6+5 syllabic meter and structured in the style of a *mesnevi* (rhymed couplets), this poetic narrative focuses on Köroğlu's disappearance into mystery (*sırra kadem basma*). According to this poem by Hâfız Mikdat, it is emphasized that Köroğlu vanished into the realm of the saints (*kırklara karışmak*), Köse Kenan migrated to Ardahan, all the chieftains dispersed to their respective domains, Köroğlu's son Hasan Bey went to Dagestan to live with his maternal uncles, his wife Tellinigâr returned to the land of Erzurum taking their other son Ahmet Bey and daughter Heno Hanım with her, and Ayvaz along with the steed Kırat vanished into the realm of the saints. Furthermore, it is expressed through Hâfız Mikdat's own words in verse that this epic was brought to light through the endeavors of Murat [Uraz]. In this paper, certain evaluations will be made regarding the collection titled *Köroğlu Erzurum Rivayeti*, specifically focusing on Murat Uraz, who is mentioned in the narrative "Köroğlu'nun Encamı". Within the scope of these evaluations, attention will be drawn to specific matters concerning Hâfız Mikdat [Âşık Kemal], Murat [Uraz], Sırrı Numan [Bilge], as well as other figures engaged in activities related to the Köroğlu tradition indirectly.

Keywords: Köroğlu, Erzurum, Hâfız Mikdat, Murat Uraz, Sırrı Numan, poetic narrative (*manzume*)

Giriş Yerine

Köroğlu Erzurum Rivayeti Hâfız Mikdat tarafından anlatılmış olup büyük bir bölümü Murat [Uraz] tarafından ve kalan bölümü ise Sırrı Numan [Bilge] ile birlikte derlenmiştir. Bu rivayet Murat Uraz tarafından Sırrı Numan'a [Bilge] verilmiştir. Sırrı Numan [Bilge] bu derlemeyi mezuniyet tezi

olarak hazırlamış ve 1931 yılında sunmuştur. Köroğlu destanının Erzurum rivayeti 13 koldan müteşekkildir. Sırrı Numan [Bilge] çalışmasında bu hususlara şu ifadelerle temas etmektedir:

> Hayatı ve şahsiyeti için ayrıca bir fasıl ayırdığımız bu sazşâirini *Erzurum Lisesi müdürü Murat Bey mektebe celp ettirerek kendisine maaş ve yemek tahsis etmek ve daha birçok ihsanlarda bulunmak suretiyle gönlünü ele almıştır.* Zaten şâir rivayetin son kolunu teşkil eden Gürcistan kolunun mukaddimesinde ve Köroğlu'nun nihayeti hakkında tanzim ettiği beyitlerin sonunda rivayetin onun himmetiyle vücuda geldiğini söylemektedir. Murat bey iki seneden beri bu adamın söylediği destanları ve hikâyeleri -ki bu meyanda Emrah ile Selvi Han hikâyesi de vardır- tespit etmekte ve bu hususta büyük bir himmet sarf etmektedir. *Köroğlu rivayetine ait 9 kolu geçen sene üç ay sarfında tespit ettirebildik ki bunun bir müsveddesini de bana lütuf ettiler. Bu sebeple de bilhassa benim ricam üzerine mütebaki dört kolunu da birlikte tespit ettik. Bu hususta ki minnettarlığımı hocam ve müdürüm Murat beyefendiye alenen arz etmeği bir vazife bilirim.* (Bilge] Sırrı Numan 1931: 1).[1]

Destanın son kolu durumundaki Gürcistan Kolu'na bağlı olarak yer alan ve Köroğlu anlatmalarında neredeyse hiç görülmeyen ve 23 beyitten oluşan "Köroğlu'nun Encamı" başlıklı kısım ilgi çekici bir manzum anlatıdır. 6+5 hece ölçüsü ile ve fakat mesnevi tarzında tertip edilen bu manzum anlatıda Köroğlu'nun sırra kadem bastığı üzerinde durulmaktadır. Bu kol hakkında bilgi veremeden önce Köroğlu Erzurum Rivayeti üzerinde yapılan çalışmalar ve bu metinle ilgili bazı hususlar hakkındaki mülahazaları dikkatlere sunmak konunun daha iyi anlaşılması bakımından gerekli görülmüştür.

"Köroğlu Erzurum Rivayeti" Üzerinden Bazı Mülahazalar

Köroğlu'nun Erzurum Rivayeti'nden olmamakla beraber Köroğlu ile ilgili anlatıların Erzurum'da da bulunduğundan -dolaylı olarak- bahsedilen ilk çalışma Pertev Naili'nin bitirme tezidir (Boratav] Pertev Naili 1931).[2] Bahse konu çalışmanın 2. baskısında "Köroğlu destan ananesi" başlıklı değerlendirmede

> "Köroğlu'nun ismine izafe edilen ve onun destanıyla alakadar oyun havalarının mevcudiyetini Sırrı Numan Beyin Erzurum Oyunları ismindeki kitabından görüyoruz. Eserin 16ncı sahifesinde tasvir edilen bu oyun,[48] anlaşılıyor ki Köroğlu'nun şahsiyetiyle mütenasiptir; oyun hep şiddetli hareketlerle, bıçak maharetleri ve mücadeleleriyle muvafıktır" (Boratav 1984: 123)

şeklinde bahsedilirken "oyun" kelimesi üzerinde 48 numaralı dipnot konulmuş ve açıklaması anılan dipnotta şu bilgiler alıntılanmıştır:

> "…Bu oyun gene iki dadaş *(genç erkek)*[3] tarafından karşı karşıya oynanır. Ellerde iki bıçak yerine *(Hançer barında olduğu gibi)* yalnız sağ elde bir kama bulunur. Oyunun vaziyet-i umumiyesi Hançer barına (s.15'te bahsedilmiştir) benzer. Fakat bundaki hareketler kamaya nazaran yapılır. Oyunun yürüme ve koşması Hançer barından daha fazla olduğu gibi, hücum hareketleri de *[daha ziyade heyecanlı ve adeta]*[4] iki mübarizin muharebesi şeklindedir. Oyunda diz kırma hareketleri fazla olup vücut da Hançer barından daha fazla harekete iştirak eder. Bu Bar bilhassa düğünlerde güveyi gezdirmeğe çıkarırken iki dadaş tarafından düğün alayının önünde yürümek suretiyle oynanır. Ve yürümeler ekseriyetle oturma vaziyetinde ve yekdiğerine hücum şeklindedir. İsminden de

[1] İtalik vurgular yazara aittir.
[2] Çalışmanın bu baskısına ulaşılamamıştır.
[3] Parantez içi ifadeler Pertev Naili'ye ait eklemelerdir.
[4] Köşeli parantez içi ifadeler alıntının orijinalinde mevcuttur.

anlaşılacağı veçhile bu oyun Köroğlu'na isnat edilmektedir. Oyundaki maharet kamaların hücumuna üstadane mukabeledir. Rivayete göre bu oyunu oynarken kamalarını havaya atarak arka tarafından ağızlarıyla yakalamak gibi büyük ve tehlikeli hünerler gösteren oyuncular varmış, Bu oyunun güftesi de mevcut olup bağlaması şudur.

Köroğlu'nun gör pıçağı
Ayvazın gümüş pıçağı
Yerde sürünür saçağı
Ayvaz yiğitler koçağı
Vur ayvazım vur
Kır ayvazım kır
Dön ayvazım dön
Vur ayvazım vur"

Oyunun yürümesi ve ağır hareketleri bağlamalara ve koşma hücum hareketleri nakarata tekabül eder (Boratav 1984: 246).

Çalışmada ayrıca Köroğlu ve Erzurum ilişkisine sözlü kaynaklardan[5] edinildiği izlenimi uyandıran şu şekilde de bir temas söz konusudur:

"Anadolu'nun bilhassa şark taraflarında, hâlâ sazşairleri ve *âşık meclislerinin bulunduğu yerlerde, Köroğlu destan ananesinin mevcut olduğuna dair*, Hocam Haydar Niyazi Bey'den, Kilisli Muallim Rifat Bey'den, *Sırrı Numan Bey'den ufak tefek malumat aldımsa da*, bunlarla bu anane tamamen tespit edilmiş sayılmaz. /…/ *Sırrı Bey de Köroğlu hikâyesinin anlatılması hakkında Erzurum taraflarında aynı ananelerin mevcut olduğunu söylemektedir*" (Boratav 1984: 125-126).[6]

Yukarıda bahsi geçen ve alıntı yapılan eser (Bilge], Sırrı Numan 1929) Erzurum barlarıyla ilgili bir çalışmasıdır. İlginç olan husus Sırrı Numan'ın Pertev Naili ile aynı yıl hazırladığı bitirme tezinin Köroğlu ile ilgili oluşudur. Aralarında bu kadar sözlü ve yazılı bilgi almış olduğu anlaşılan Pertev Naili'nin Sırrı Numan'ın yaptığı Köroğlu çalışmasından haberdar olmaması ilginçtir.

Pertev Naili Boratav tezinde yazdıklarına ilave olarak Köroğlu Erzurum ilişkisinin müşahhas delilinden de tezinin basılmasından 4 yıl sonra kaleme aldığı bir yazıda bahseder:

"1931'de Köroğlu Destanı adlı monografim çıktıktan sonra bu destan üzerine neşredilen araştırmalar olsun, metinler olsun, yazık ki büyük bir yekûn tutmaz. O zaman mevcudiyetini haber verdiğim bazı zengin rivayetler -meselâ şimdi edebiyat öğretmeni bulunan Sırrı Numan'ın o zaman toplamış olduğu Erzurum rivayeti- henüz neşredilmedi" (Boratav 1935: 79).

Nihayet Pertev Naili Boratav, Köroğlu Erzurum Rivayeti hakkında yapılan çalışmayı daha da detaylandırır ve Sırrı Numan tarafından yapılmış olan bu tez çalışmasının arka planını okuyucuyla paylaşır böylelikle bu rivayeti oluşturan tezin münderecatından da söz eder:

Erzurum'da, dönüşte bir gün kalabildim. Umumi Müfettişlik Milli Eğitim Müşaviri (şimdi İstanbul Milli Eğitim Müdürü) Bay Murat Uraz'la Kars'a geldiği zaman görüşmüş ve onun halk hikâyeleri üzerindeki çalışmalarına, hususiyle yayınladığı hikâyeleri nasıl işlediğine dair değerli bilgiler edinmiştik. Bay Murat Uraz, elinde bulunan ve yayınlamak niyetinde olmadığı Köroğlu hikâyelerini Arşivimize hediye etmeyi vadetmişti. Erzurum'da bu vadini yerine getirmek iyiliğinde bulundu. Bu hikâyeler, Murat

[5] Bu bilgilerin herhangi bir kaynağa bağlanmamış olması, bu bilgileri şifahen edinildiğini düşündürmektedir.
[6] İtalik vurgular bana aittir. MÖ.

> Uraz'ın vaktiyle, 1928'de, Erzurum Lisesi Müdürü iken Erzurumlu Âşık Mıkdat'tan yazdırdığı -ve aslı Karslı Âşık Kılıççı Mustafa'ya çıkan- Köroğlu kollarıdır. Murat Uraz bu metinlerin bir nüshasını, şimdi Trabzon Lisesinde Edebiyat öğretmeni bulunan Sırrı Numan Bilge'ye, bir nüshasını da Müzeler ve Antikiteler Müdürü Hâmit Zübeyir Koşay'a -faydalanmaları için- vermişti. Bu metinlerin, halk hikâyeleri üzerinde çalışırken elimizin altında bulunmasını, karşılaştırmalarda bunlardan da faydalanmayı çok arzu ediyorduk; fakat hususi ellerde bulunan kopyalardan ve Sırrı Numan Bilge'nin, üzerinde çalışarak bir lisans vazifesi haline getirdiği, İstanbul'da Türkiyat Enstitüsündeki nüshadan faydalanmak çok defa imkânsız oluyordu. Şimdi, Arşivimizdeki metin malzemesine kattığımız ve karşılaştırmalar için faydalanabileceğimiz bu Köroğlu kollarının adlarını ve sahife sayılarını aşağıya yazıyorum: *Kolun adı* 1. Köroğlu'nun bidayeti ve Ayvaz kolu (7 s.), 2. Köse'nin kolu (14 s.), 3. Ferman-Bağdat kolu (11 s.), 4. Hasan Paşa-Silistre kolu (25 s.), 5. Bolu Beyi kolu (26 s.), 6. Halep kolu (26 s.), 7. Telli Nigar kolu (11 s.), 8. Kırım-Gülendam kolu (12 s.), 9 Kenan kolu (26 s.), 10. Hasan Bey-Dağıstan kolu (29 s), 11. Cığa kolu (8 s.), 12. Kayser kolu (14 s.), 13. Gürcistan-Lezgi Ahmet kolu (13 s.), 14. Köroğlu'nun encamı (2 s.), *Toplam (224 s.)*" (Boratav 1945: 90-19).

Görüldüğü gibi Pertev Naili Boratav, Köroğlu Erzurum Rivayeti'nden her seferinde daha detaylı ve geniş bilgiler vermek yoluyla bu rivayetin önemine vurgu yapar ve bu rivayetle ilgili olarak yapılan çalışmaya ulaşmanın zorluklarını altını çizer.

Pertev Naili Boratav'ın bahse konu üç yayınının dışında Köroğlu Erzurum rivayeti adeta görmezden gelinir[7] ve hiç kimse bu tezle ve bu anlatıyla hiçbir biçimde ilgilenilmez.[8] Bu rivayetin bu şekilde kapalı kalmasıyla sebebiyle anlatıcı Âşık Hâfız Mikdat [Kemal][9], ilk derleyici Murat [Uraz] ve ilmi çalışmayı yapan Sırrı Numan [Bilge] isimleri sonraki dönemde Anadolu ve Erzurum merkezli Köroğlu çalışmalarında pek anılmaz. Hal böyleyken sonraki yıllarda Erzurum'da Mehmet Kaplan öncülüğünde derlenen metnin millî ve beynelmilel ölçekte şöhrete kavuşmuş oluşu tarih ve talihin başka bir tecellisi olarak ortaya çıkar. Söz konusu metin yine aynı oranda ün sahibi olacak olan Behçet Mahir'den derlenir (Kaplan-Bali-Akalın 1973). Hâfız Mikdat anlatması "Köroğlu Erzurum Rivayeti" ise uzun yıllar İstanbul Türkiyat Enstitüsü bünyesinde kapalı kalır ve bir türlü ortaya çıkarılmaz. Son birkaç yıl içinde birim yetkililerince ulaşıma açılan bu metin Köroğlu konusunda alanda mühim bir çalışma olma özelliğini hâlâ korumaktadır.

Şimdi başta Pertev Naili Boratav'ı rahmetle yâd ederek bu çalışmayı kitabına almayıp, önce haber sonra bilgi sonra detay barındıran üç yazı ile adeta unutulmaya terk edilmesine ses çıkarmadığını ifade edeyim. Sonra tezin yapıldığı okuldan mezun olup burada yıllarca hocalık yapan ardından Erzurum'da muhteşem bir kadro ile halk edebiyatı çalışmalarını başlatan ve bir de nasıl bir tesadüfle Murat [Uraz]'ın takip ettiği yola benzer bir yolu takip ederek Köroğlu destanı derleyen Mehmet Kaplan merhumu rahmetle anayım ve onun da -tuhaf bir biçimde- bu tezi görmezden geldiğine dikkat çekeyim.

---

[7] Pertev Naili Boratav'ın kitabının 2. baskında kitaba ilave edilen "Ek Kaynakça"da (Boratav 1984: 261) da Sırrı Numan'ın tezinden bahsedilmez.

[8] Son birkaç yıl içinde yapılan bir yayın vardır. Bkz. Bilge Savcı 2019.

[9] Pertev Naili eserinde "Bunlardan başka Mahmut Ragıp Bey'in Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları isimli kitabında iki parça vardır. /.../ ikincisi de 43 numaralı diskte (Erzurumlu Sazşairi Hafız Kemal) tarafından söylenmiş bulunuyorlar" (Boratav 1984: 122) şeklinde Köroğlu Erzurum Rivayeti'nin anlatıcısı Hafız Mikdat'dı da zikreder. Ancak bu bilgi onun Köroğlu anlatıcısı olduğunu izhar etmekten uzaktır.

Bütün bu işlere dikkat çekerken maksadımın polemik/söz dalaşı/kalem kavgası yapmak olmadığının altını çizerek Köroğlu hakkında devrine göre büyük sayılabilecek bir çalışma için evvela Murat [Uraz] ve Sırrı Numan [Bilge] merhumların hakkını teslim edeyim. Sonra böyle bir metnin derlendiği Hâfız Mikdat'ın ne Türkiye ne de Erzurum ölçeğinde yeteri kadar tanınmadığının altını çizeyim. Nihayet son birkaç yıl içinde İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü bünyesindeki bu türden çalışmaları paylaşıma açan bütün yetkilileri içtenlikle kutlayayım.

Köroğlu'nun Encamı

Bu kol "Köroğlu Erzurum Rivayeti"nde müstakil bir kol olarak gösterilmemişse de bir kol özelliğini haiz özellikler taşımaktadır. Hâfız Mikdat'ın bu manzumesinden Köroğlu kırklara karışmış, Köse Kenan'ın Ardahan'a hicret etmiş, bütün beylerin her biri dağılıp yerlerine gitmiş, Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'in Dağıstan'a dayılarının yanına gitmiş, Zevcesi Tellinigâr'ın, diğer oğlu Ahmet Bey'le kızı Heno[10] Hanım'ı alarak Erzurum memleketine gelmiş ve Ayvaz'la Kırat'ın kırklara karışmış olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu destanın Erzurum Lisesi müdürü Murat'ın [Uraz] himmetiyle ortaya çıkarıldığı da yine Hâfız Mikdat'ın ağzından ve manzum olarak ifade edilmiştir.

Bu manzume râvi-şair Hâfız Mikdat tarafından nazmedilmiş olup Köroğlu'nun encamını tasvir etmektedir:

Resim 1: Hâfız Mikdat Kemal (Kösemihal 1929)

Bir vaveyla kıldı beylere heman
Aradılar bellisiz nam ü nişan

Üç gün beyler aradılar her taraf
Sıdk ü sadık söz budur sanma hilaf

Köse gördü rüyasında bil hemin
Köroğlu ahvalini aynelyakin

Beylere emir kılıp Köse hemen
Her kişi yerine gitsin ol zaman

Her biri yerine göçtüler hemen
Telli Nigâr eyledi ah ü figan

Aldı oğlu kızını Nigâr Hanım
Geldi Erzurum'a ol demde hemin

Hasan Bey Dağıstan'a oldu revan
Dayıları ordaydı ol zaman

Köse [de] Ardahan'a kıldı sefer
Ardahan'ı mesken kıldı muteber

Ancak dilde Köroğlu nâmı kaldı
Kendi[si] gitti ad u şanı kaldı

(Bilge] Sırrı Numan 1931: 328-329)

[10] "Liverimin Kaytanı" adlı Erzurum türküsünün bağlantı kısmının oluşturan "Oy Henom Henom Henom/ Eller kınalı Henom/ Gözler sürmeli Henom" sözlerindeki "Heno" ifadesi de Köroğlu Erzurum Rivayeti'yle ilgili bir yansıma olarak düşünülebilir.

Koç Köroğlu oldu burada ahir
Felek hiç kimseye etmedi tehir

Kırk beş sene devir sürdü nihayet
Koçaklarıyla çok buldu saadet

Dünyadan cizvi (cüzi) bir kâm aldı
Her bir diyarda ad ü şan aldı

Merdanlık âlemine dikti bayrak
Havfını çekerdi yakın ırak

Cümle beylerin erdirdi murada
Asla boyun eğmez[i]di bir ferde

Köhne dünya [hiç] kimseye yâr olmaz
Zira [dünya] bir ferde bâki kalmaz

Bir gün yatsı namazı için heman
Çıktı taşraya gezmeye gitti [güman]

Nâbedid (görünmez) oldu nasıl oldu hemin
Çıktı Ayvaz baktı yok aynelyakin

Resim 2: Hâfız Mikdat Kemal

Bu manzum kolun musannifinin aşağıdaki sözleriyle bu rivayetin kendisi tarafından anlatıldığı ve anlatının da Murat [Uraz] Bey'in sayesinde inşa edildiği ifadeyle ve Murat Bey'i öven sözlerle sonlandırıldığı görülür.

Ben fakirden bu kadar [bu] rivayet
Cizvi (cüzi) ettiklerin kıldım hikâyet

Lise müdürü Murat beyden bu oldu ihya
Onun himmetiyle [ben] kıldım inşa

Ârif ü fâzıl ü kâmildir
Kendisi [de] ilmiyle [pek] âmildir

Trabzon illi zâdegân[dan]dır
Aslı nesli hanedan[dan]dır

Ondan oldu sebep nihayet
Burda hatm oldu bu hikâyet. (Bilge] Sırrı Numan 1931: 329)

Buradaki bilgilere göre Hâfız Mikdat'ın Köroğlu anlatmasını bitirdiğini işaret ederek feleğin bitmesi gereken her şeyi bitirdiğini ve asla bu işi tehir etmediğini ifade ederek başladığı görülüyor. Sonrasında anlatıcı Köroğlu'nu 45 yıl hüküm süren devrinin yanındakilerle mutlu bir biçimde geçtiğine işaret etmektedir. Köroğlu'nun dünyadan cizvi (cüzi) bir kâm alıp, her yerde ün ve nâm kazanarak yiğitlik ve mertlik âlemine kendi bayrağını çektiği hatta bu durumun da ona uzak yakın herkesin ilgi ve kıskançlığına mazhar olduğunun altını çizerek, Köroğlu'nun bütün beylerinin isteklerini ve muratlarını elde etmelerini sağlamasına ve onlar dâhil hiçbir kimseye boyun eğmediğine

temas eder. Anlatıcı daha sonra dünyanın fani ve insanın ölümlü olduğu gereceğinden hareketle kimsenin sonsuza dek yaşayamayacağını ve dünyanın da kimseye baki kalmayacağını hatırlatarak asıl mevzuya girer.

Buna göre Köroğlu bir gün yatsı namazı için dışarı ve kuvvetle muhtemel gezemeye çıkmıştır. Her nasıl olmuşsa bu sırada birdenbire *nabedid* [görünmez] olmuştur. Ayvaz çıkıp bakıp Köroğlu'nun olmadığını veya yok olduğunu kesinlikle anlamıştır. Çünkü Köroğlu'nun ibriği meydanda olmasına rağmen kendisi görünürde değildir. Bu durumda Ayvaz'ın içine bir ateş bir yangı düşer. Bu halde bir vaveyla ile beyleri haberdar ederek Köroğlu'yu ararlarsa da ne adı ne de izine rastlayamazlar. Beyler üç gün boyunca her tarafta Köroğlu'yu arar ancak yine bulamazlar. Bu arada beylerden Köse Kenan, Köroğlu'yu rüyasında görür ve Köroğlu durumu Köse Kenan'a anlatır. Bunun üzerine Köse Kenan beylere herkesin kendi yerine gitmesini emreder. Beyler de bu emre uyarlar. Her biri kendisine söylenen yere göçer.

Bu kolu Sırrı Numan'ın aşağıdaki ifadelerle değerlendirdiği görülmektedir:

> "Hâfız Mıkdat'ın bu manzumesinden anlaşılıyor ki Köroğlu kırklara karışmış; Köse, Ardahan'a hicret etmiş, bütün beyleri dağılmış her biri yerlerine gitmiş, oğlu Hasan Bey dayılarının yanına Dağıstan'a gitmiş. Zevcesi Tellinigâr, oğlu Ahmet Bey'le kızı Heno Hanım'ı alarak Erzurum memleketine gelmiş ve yine Hâfız Mikdat diğer bir adıyla Âşık Kemal'in kanaatine göre Ayvaz'la Kırat da kırklara karışmışlardır" (Bilge] Sırrı Numan 1931: 329).

Hâfız Mikdat bu kısımdan sonra destanın sebebi telifini de dile getirmiştir:

> **"**Ben fakir rivayetle [Köroğlu ve arkadaşlarının yaptıklarını] bu şekilde anlattım. Lise müdürü Murat Bey'in ihya ve himmetiyle bu anlattığım hikâye inşa edildi. Kendisi ârif, fâzıl ve âlim biri olup ilmi seviyesi de yüksektir. Trabzon ilinin soylularından olan aslı hanedana dayanmaktadır. Bu anlatılanların hepsi onun sayesindedir ve bu hikâye burada son bulmaktadır" (Bilge] Sırrı Numan 1931: 329).

Sonuç:

Netice itibariyle Murat'ın [Uraz] iş birliğiyle Sırrı Numan [Bilge] tarafından ortaya konan Köroğlu Erzurum Rivayeti metninin gerek mensur gerek manzum kısımları göz önüne alındığında oldukça orijinal olduğu ortadadır. Bu metin en kısa zamanda ilgisiyle buluşturulmalıdır. Zira Âşık Hâfız Mikdat anlatması Köroğlu Erzurum Rivayeti'nin yayımlanması ile birlikte şimdiye dek ihmal edilen veya bir biçimde gölgede kalan merhum kültür adamlarından Murat [Uraz] ile Sırrı Numan'ın [Bilge] ayrıca mensur ve manzum söyleyiş yeteneği olan destanın anlatıcısı Hâfız Mikdat [Âşık Kemal] (Özarslan 2019a), onun anlattığı rivayetin ve Hâfız Mikdat'ın mashlasını aitlik ekiyle mahlas olarak kulanan ve bu saydede onun öğrencisi olduğunu gösterene Nalbant İshak'ın [Âşık Kemalî] (Özarslan 2019b) da daha geniş kitlelerce bilinmesi, tanınması genelde Köroğlu araştırmaları için özelde Erzurum ölçeğindeki kültürel ve sanatsal değerlerin hakkının teslim etmede yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Şimdiye dek ilim çevrelerinde soyadları bile bilinmeyen bu iki değerli sanatkârın soyadlarını da ilk kez burada ifade etmiş olalım: Yakın çevresinde "Sazcı" lakabıyla (Kadiş 2024) da bilinen Hâfız Mikdat [Âşık Kemal]'in soyadının "Kabakuş", en az Behçet Mahir kadar usta ve yetkin bir hikâye anlatıcı olduğu bilinen ve 1970 yılların başına kadar hikâye anlatmayı sürdüren öğrencilerinden Nalbant lakabıyla maruf ve meşhur İshak'ın [Âşık İshak Kemalî] soyadının da "Derbazlar" olduğu da tarafımızca tesbit edilmiştir. Hepsini rahmetle yâd ediyorum.

Kaynaklar

Boratav, Pertev Naili (1931). *Köroğlu Destanı*, İstanbul: Evkaf Matbaası.

Boratav, Pertev Naili (1935). "Anadolu'da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanı'nın İzlerine Dair Yeni Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt V, s. 79-86.

Boratav, Pertev Naili (1945). "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 1, s. 85-95.

Boratav, Pertev Naili, (1984). *Köroğlu Destanı*, 2. Baskı, İstanbul: Adam Yayıncılık.

Bilge Savcı, Esra, (2019). "Âşık Mıktat'tan Derlenmiş Köroğlu Destanı Erzurum Rivayeti", *Umay Ana'dan Umay Hoca'ya Prof. Dr. Umay Günay Türkeş'e Armağan*, [Ed.: İ. Çetin, B. Gül], Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s. 195-209.

Bilge], Sırrı Numan (1929). *Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları*, İstanbul: İktisat Matbaası.

Bilge], Sırrı Numan (1931). *"Köroğlu Erzurum Rivayeti"*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Bitirme Tezi.

Kadiş, Fazıl (2024). [Fazıl Kadiş, 10.05.1951, Memur Emeklisi, Lise Mezunu] ile Erzurum'da 01.08.2024 tarihinde Metin Özarslan yapılan görüşme.

Kaplan, Mehmet-Muhan Bali-Mehmet Akalın [Der.] (1973). *Behçet Mahir [Anlatan:] Köroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları 314, Edebiyat Fakültesi Yayınları No 63, Araştırma Serisi 52.

Özarslan, Metin (2019a). "Kemal/Hafiz Mikdat", https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kemal-hafiz-mikdat-mikdat [E.T.: 07.09.2026].

Özarslan, Metin (2019b). "Nalbant İshak/İshak Kemalî", https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nalbant-ishak-ishak-kemali-ishak [E.T.: 07.09.2026].

Uraz], Murad (1933). *Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul: Sûhulet Kütüphanesi.